

ÖĞRETMEN ADAYLARININ PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

*Ahmet Yaşar DEMİRKOL**

ÖZET

Her geçen gün önemi daha iyi anlaşılmakta olan öğretmenlik kişiler arası iletişimin ve ilişkilerin yoğun ve önemli olduğu sosyal bir meslektir. Öğretmen adaylarının kendilerini gerçekleştirmeleri, meslekte doyum ve başarıya ulaşmaları psikolojik özelliklerine ve bu mesleğin onların ihtiyaçlarını ne oranda karşılayacağına bağlıdır. Psikolojik ihtiyaç ve özellikleri incelemede en ayrıntılı ve iyi araştırılmış teorilerden biri öz belirleme (self-determinasyon) teorisidir. Bu teoride psikolojik özellikler yeterlik, ilişki ve özerklik olmak üzere üç temel gruba ayrılmışlardır ve her bir gruptaki psikolojik ihtiyaçların yerine getirilmesinin ve tatmininin psikolojik sağlık ve gelişme, içsel motivasyon ve kendini gerçekleştirme için gerekli olduğu vurgulanmıştır. Öğretmen adaylarının bu psikolojik özelliklerinin bilinmesi ve ihtiyaçlarının tespiti ve tatmini eğitim fakültesi yönetici ve öğretim elemanlarına daha verimli olmaları ve geleceğin öğretmenlerini daha donanımlı yetiştirmeleri konusunda yol gösterici olacaktır. Bu araştırma, eğitim fakültesi öğrencilerinin psikolojik özelliklerini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Samsun'da faaliyet gösteren üniversitelerin eğitim fakültelerinin öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmaya büyük çoğunluğunu kızların oluşturduğu evrendeki öğrencilerin cinsiyet dağılımına paralel olarak 149 kız ve 41 erkek olmak üzere toplam 190 öğrenci katılmıştır. Eğitim fakültesi öğrencilerine öz değerlendirme (self-determinasyon) teorisinde geçen ilişki, yeterlik ve özerklik psikolojik özelliklerini tespiti yönelik anket uygulanmış, her bir soruya ait dağılımlar tablolar halinde gösterilmiştir. Araştırma sonunda öğretmen adaylarından psikolojik ihtiyaçları tam olarak karşılananların %50'nin üzerinde olduğu kısmen karşılananlarla oranın %90'lara çıktığı saptanmıştır. Kızların ilişki erkeklerin ise yeterlik ve özerklik ihtiyaçlarını daha yüksek oranda karşılayabildikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlik mesleği, öğretmen adayları, psikolojik özellikler.

* Yrd. Doç. Dr., Canik Başarı Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, El-mek: demirkol.ay@basari.edu.tr

A RESEARCH ON THE PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CANDIDATE TEACHERS

ABSTRACT

Teaching is a social profession where interpersonal communication and relations are very dense and significant and the importance of teaching is increasing and well understood day by day. The satisfaction, success and self-actualization of candidate teachers depend on their psychological characteristics and on the rate of satisfaction of their needs fulfilled by this profession. For studying psychological needs and characteristics Self-Determination Theory is among the most detailed and well researched ones. By this theory psychological characteristics are divided into three groups as relatedness, competence and autonomy and it is emphasized that the satisfaction of the needs in all groups are necessary for psychological health, development, motivation and self-actualization. The determination and fulfillment of these psychological needs of the candidate teachers will increase the performance of the administrators and lecturers of the faculty of educations. The aim of this research is to find out the psychological characteristics of candidate teachers. The population of the study is the students of faculty of educations of the universities located in Samsun and the sample is 190 students composed of 149 girls and 41 boys parallel to the distribution of sexes of students in the population where majority are girls. A questioner researching the relatedness, competence and autonomy psychological characteristics (as classified by self-determination theory) of students of faculty of educations is used and frequency distributions of items have been shown on tables. The findings of the research are; more than 50% of students satisfy their psychological needs totally. The rate is more than 90% including partial satisfaction. Girls have higher rate with the satisfaction of relatedness where boys have higher rate with the satisfaction of competence and autonomy.

Key Words: Teaching profession, candidate teachers, psychological characteristics.

Giriş

Bir Meslek Olarak Öğretmenlik

Meslek, insanlara yararlı mal ve hizmet üretmek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünü olarak tanımlanabilir (Özcan, 1985; Kuzgun, 2000). Meslek sadece bir hizmet, kazanç ve geçim aracı da değildir, meslek sahibi olma anlamında ferdin ahlâkî, hukukî ve meslekî sorumlulukları da yerine getirmesini gerekli kılar. Yeni yetişen genç nesiller, mesleğe girerek sosyalleşme yönünde ileri adımlar atarlar. Kişinin mesleği, şahsiyetinin en önemli boyutudur. Kişinin kimliği sorulduğunda, mesleği de en az ismi kadar ve hatta bazen isminden önce öğrenilmek istenmektedir. Kişinin yaptığı iş, onun şahsiyetini, düşüncelerinden ve duygularından daha çok etkilemektedir (Ergün, 1992: 71).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012*

Öğretmenlik, tarih içinde önemi gün geçtikçe artan bir meslek olmuştur. Hem iş bölümünün gelişmesi sonucu başta aile olmak üzere her sosyal kurum kendi ana görevi ile ilgilenmek zorunda kalmış, hem de insanlığın gelecek kuşaklara aktarması gereken bilgi ve kültür birikimi gün geçtikçe artmıştır ve artmaya devam etmektedir (Ergün, 1992: 144). Uygarlaşan toplum, sosyal hayatını sürdürebilmek için çeşitli kurumlar geliştirmiştir. Eğitimin tarihi oluşum içinde sosyal bir kurum olarak gelişmesi, okul sistemi ile görülmektedir. Eğitime sosyal bir hava veren de, aile içindeki sosyalleşme ve eğitimden daha çok öğretmenliğin bir meslek olarak ortaya çıkması ve gelişmesi olmuştur (Ergün, 1992: 144). Sanayi inkılabının gerçekleşmediği, üretim için gerekli bilgilerin de küçük zanaat işletmeleri içinde ustadan çırağa öğretildiği Orta Çağ'ın sosyal ve ekonomik yapısı öğretmeni iktisadi değer yaratıcı bir unsur olmaktan alıkouyordu. Çağımızda durum tamamen değişmiştir. Yirminci asrın okulu, üretimin ve iktisadi hayatın belkemiğidir. Bu bakımdan öğretmeni hayatî bir fonksiyon ifa eden bir meslek elemanı olarak kabul etmek gerekir (Bilgiseven, 1992: 97).

Yirminci yüzyıl eğitim alanında büyük adımların atıldığı ve fertlerin eğitim yoluyla yükselebildikleri bir çağ olmuştur. Fertler sosyal statülerini gördükleri eğitime göre kazanır olmuşlar, doğuştan kazanılan statüler önemlerini yitirmişlerdir. Her ne kadar aileden ve sosyal miras yoluyla elde edilen özellikler statüye yardımcı olursa da, eğitim yoluyla meslek kazanmak çağımızın temel özelliklerindedir (Erkal, 1991: 89-90). Türkiye'nin modern bir toplum olma yönündeki çabaları incelendiğinde eğitimin, bütün ileri hamlelerin temelini teşkil ettiği görülür. Yaklaşık bir buçuk asırdan beri devam eden batılılaşma hareketleri içerisinde, eğitim kurumları ile öğretmenlerin özel bir yeri olmuş ve eğitim, toplumun yapısını değiştiren ve topluma daha iyi yaşama seviyesi sağlayan dinamik bir kuvvet olarak kabul edilmiştir (MEB, 1970: 1). Gerçekte bugün çağdaş milletlerin birçok eğitimci ve fikir adamlarına göre *okul* demek öğretmen demektir. Öğretmenin yerini ne müfredat programı, ne kitap, ne disiplin ne de herhangi bir araç tutabilir. Bu nedenle öğretmeni hesaba katmayan hiçbir eğitim reform planının başarılı olması mümkün değildir (Turhan, 1964: 103).

Bir milletin en büyük kaynağını oluşturan insan unsurunu yetiştirecek olan eğitim ve öğretim müesseselerinin bu görevlerini iyi yapabilmeleri, her şeyden önce iyi yetişmiş, mesleğini seven bir öğretim kadrosu ile mümkündür. Koçer'e (1975: 210) göre, öğretmeni yenileştirmeden yenilik gerçekleşmemekte ve okullar yeni bir eğitim kurumu olamamaktadırlar.

Günümüzde eğitimi sosyal bir sistem olarak gören bilim adamları bu sistemin üç temel öğesinin öğrenci-öğretmen ve eğitim programları olduğunu kabul etmektedirler. Eğitimin etkili olabilmesi ve amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi ise bu öğeler arasındaki uyuma bağlıdır. Bunlardan birisinin istenen nitelikten yoksun olması eğitim sürecini doğrudan etkilemektedir. Ancak bu üç öğeden birisi olan "öğretmen" öğesinin sistemin başarı ve başarısızlığını etkileme gücü diğerlerinden fazladır (Karagözlü, 1987: 34). Hiçbir eğitim modeli, o modeli işletecek personelin niteliğinin üzerinde hizmet üretemez. Bundan dolayı, bir okul, ancak içindeki öğretmenler kadar iyidir denilebilir (Kavcar, 1987: 39). Eğitim ve öğretim kurumu olan okullar bazı gereksinimlerden doğmuş ve gelişmiştir. Bir ülkenin sosyal değişme ve ekonomik kalkınmasını başarabilmesi ve sürdürebilmesi için, yüksek düzeyde nitelikli insan gücüne ve çeşitli meslek elemanlarına ihtiyacı vardır. Bunlar esas olarak okullarda öğretmenler tarafından yetiştirilir (Akyüz, 1978: 6). Eğitimi sosyolojik ve ekonomik açıdan değerlendirmeye çalışanların ileri sürdüklerine göre eğitimin fertlere kazandırdığı değer yoluyla sosyal tabaka piramidinde hareketlilik ve yükselme meydana gelmektedir. Doğuştan elde edilen statü önemini kaybetmekte, eğitim yoluyla kazanılan statünün değeri artmakta ve eğitim seviyesi ile elde edilen gelir arasında kuvvetli bir ilişki doğmaktadır (Erkal, 1987: 108-109).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Millî Eğitimin amacı toplumun ihtiyaçlarına ve ideallerine göre insan yetiştirmektir. İnsan yetiştirme iki yönlü bir hadisedir. Birinci yönüyle; toplumun inançlarından, örflerinden, tutum ve değerlerinden teşekkül eden kültürünü yeni nesillere intikal ettirmektir. İkinci yönüyle; yetişmekte olan fertlerin zekâ, duygu ve iradelerini dengeli bir şekilde geliştirerek onları birer şahsiyet haline getirmektir. İnsan yetiştirmenin bu iki yönünden birincisi cemiyetin devamlılığını, ikincisi cemiyetin yaratıcılık göstererek değişen şartlara uyumunu sağlar (Özakpınar, 1987: 59). Öğretmenlik mesleği, yetişmekte olan nesli, aile çevresi, milleti, devleti ve vatani için daima yararlı, yapıcı, yaratıcı iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olarak yetiştirme sanatıdır. Öğretmenlerin yetiştirdiği bu insanlar, ailesini ve milletini mutlu kılar, yurdunu kalkındırır, devletini güçlendirir. Bu bakımdan, milletimizin, yurdumuzun ve devletimizin geleceği, ekonomik yönden kalkınması her şeyden önce öğretmenlerin mesleklerinde göstereceği başarıya bağlıdır (Tekışık, 1987: 24).

Psikolojik Özellikler

Öğretmenlerin mesleklerinde başarılı ve verimli olmaları hiç kuşkusuz onların mesleğe aday oldukları andan itibaren biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Rogers'e göre organizma biyolojik ve psikolojik olmak üzere iki boyuttan oluşur ve insanın psikolojik özelliklerini ve benlik algısını geliştirmek için ihtiyaç duyduğu şey koşulsuz saygıdır ve her insan değer verilmeye ve saygı görmeye layıktır. (Karahana ve Sardoğan, 2011, 133)

Öğretmenlik kişiler arası iletişimin ve ilişkilerin yoğun ve önemli olduğu sosyal bir meslektir. Bu yönüyle davranışlar ön plana çıkmaktadır. Davranışlar hem kişinin fizyolojik yapısına, yeteneklerine, kültürüne, inançlarına hem de psikolojik ihtiyaç ve özelliklerine bağlıdır. Psikolojik özellikler insan davranışlarının yönünü belirlemekle kalmaz meslek seçimi kararlarında da önemli rol oynar (Çelikkaleli, 2005, 43,44). Öğretmen adaylarının meslekte doyum ve başarıları psikolojik özelliklerine ve bu mesleğin onların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamayacağına bağlıdır.

Kişinin ruh sağlığının yerinde olması da psikolojik özelliklerine bağlıdır ve ruh sağlığı yerinde olan insan kendini gerçekleştirmiş olarak kabul edilir. Bu tip insanlar gerçeği daha iyi algılar ve kabullenirler, kendilerini ve başkalarını olduğu gibi kabul ederler, empati kurabilir ve özerk davranabilirler, zaman zaman tek başlarına kalmak isteseler de çevreye karşı duyarlıdırlar. (Maslow 1970). Bu kişiler ayrıca kendilerine güvenirlere ve yaşamın her anını dolu dolu yaşamak isterler (Rogers, 1961).

Psikolojik özellikleri geliştirmek, ruh sağlığına ulaşmak ve kendini gerçekleştirmek bir ömür boyu devam edecek bir süreçtir. Bunu kısaca kâmil insan olma yolculuğu olarak da adlandırabiliriz. Kendini gerçekleştirmekte olan birey evrensel insani değerleri benimser, hem kendisi hem de başkaları hakkında iyi düşünceler besler, geleceğe dönüktür ve yeniliklere ve gelişmelere açık yaşar (Kepçeoğlu, 2001, 15).

Kwiatkowska (1988, 11–13) öğretmen yetiştirmede; teknik, işlevsel ve insancıl olmak üzere üç kuramsal yönelime işaret etmektedir. Teknik yönelim davranışçılığın varsayımlarına dayanmaktadır ve becerileri geliştirmeye ve bilgiye odaklanmaktadır. İşlevsel eğitim yaklaşımı ise öğretmenliği uygulamalı bilgi olarak görür ve yavaş yavaş deneme yanılma yoluyla edinileceğini varsayarak aktif eğitime odaklanır (Mizerek, 1999, 37). İnsancıl yönelim ilhamını psikolojinin varsayımlarından alır. Bu modelde eğitim sürecinin merkezinde insan (aday öğretmen) vardır ve odaklanması gereken şey onun psikolojik özellikleri ve ihtiyaçlarıdır.

Psikolojik ihtiyaç ve özellikleri incelemede en ayrıntılı ve iyi araştırılmış teorilerden biri öz belirleme (self-determinasyon) teorisidir. Teori bireylerin ve toplumların sağlıklı gelişimini belirlemeyi ve bütünleşme ve iyi olma sürecine etki eden faktörleri tanımlamayı amaçlamaktadır. 40 yıldır gelişmekte ve etkisini artırmakta olan teori 1970'li yıllarda Edward Deci tarafından ortaya atılmış daha sonra Richard Ryan'ın katılımıyla yapılan ortak çalışmalarla geliştirilmiştir. Bu teoride

Turkish Studies

psikolojik özellikler yeterlik, ilişki ve özerklik olmak üzere üç temel gruba ayrılmışlardır ve her bir gruptaki psikolojik ihtiyaçların yerine getirilmesi ve tatmini psikolojik sağlık ve gelişme, içsel motivasyon ve kendini gerçekleştirme için gerekli görülmüştür ve bu ihtiyaçların evrensel olduğu ileri sürülmüştür (Deci ve Ryan, 2000).

Yeterlik ihtiyacı organizmaların çevreye uyum sağlama, çevrelerini etkileme, kontrol etme ve yeterli olma arzu ve içgüdüleriyle doğduğunu anlatır. Yeterlik bireyin çevreyle etkileşiminin, çevreye gösterdiği uyumun ve öğrenmelerinin bir araya gelmesiyle oluşur. Bu ihtiyacı tatmin eden kişiler çevreleri ile olan sorunlarını kendileri çözebilirler, hayatta başarılı olacaklarına ve bunu kendi yetenek ve çalışmaları ile gerçekleştireceklerine inanırlar (Deci ve Ryan, 1985).

İlişki ihtiyacı başkaları ile olumlu ve pozitif ilişki ve bağlar kurma özlemini anlatır. İlişki ihtiyacı ayrıca başkalarını düşünmeyi, önemsemeyi, sevgi ve saygı göstermeyi, onlara güvenmeyi ve onlar tarafından aynı şekilde kabul edilip karşılık görmeyi, aynı zamanda bir gruba veya topluma ait olma duygusunu içerir. Önemsediği kişilerle bağlantılı olma, onlardan onay ve güven görme bireyi psikolojik yönden doyuma ulaştırmaktadır (Baumeister ve Leary, 1995; Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2002).

Özerklik ihtiyacı ise kişinin otantik özünü ifade etmesini ve kendisini hareketlerinin kaynağı olarak hissetmesini ve yaşamasını ifade etmektedir. Yaşamını kendi yönlendiren, seçimlerini kendi yapan ve şahsı ile ilgili olayları kontrolü altında tutan kişilerin bu ihtiyacı karşılanmış olur. Bu kişiler genelde davranışlarını onaylarlar ve sonuçlarını kabullenirler. Yeterlik ve ilişki ihtiyacı ile karşılaştırıldığında özerklik ihtiyacının bireyler tarafından daha fazla önemsendiği görülmektedir (Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2002).

Öz belirleme teorisi Amerika'da ortaya çıkmıştır ve ilk araştırmaların çoğunluğu Amerikan halkı üzerinde yapılmıştır; bunun yanında teori ortaya koyduğu psikolojik ihtiyaçların evrensel olduğunu ileri sürmektedir. Model farklı kültürlerde sınanmaya devam etmektedir ve Türkiye'de de geçerliliğini ve Türk kültürüne uygunluğunu gösteren çalışmalar yapılmıştır (Çankaya, 2009).

Öğretmen adaylarının yeterlik, ilişki ve özerklik psikolojik özelliklerinin bilinmesi ve ihtiyaçlarının tespiti ve tatmini eğitim fakültesi yönetici ve öğretim elemanlarına daha verimli olmaları ve geleceğin öğretmenlerini daha donanımlı yetiştirmeleri konusunda yol gösterici olacaktır.

Amaç

Öğretmen adaylarının psikolojik özellikler de dâhil ihtiyaçlarını belirlemek, eğitimcilere yetiştirdikleri öğretmen adayları hakkında daha fazla bilgi verecektir. Bu şekilde eğitim fakültelerinde uygulanan eğitim hem adaylara mesleğin daha yetkin bir biçimde yerine getirilebilmesi için gereken bilgi ve becerileri kazandıracak hem de her bir adayının özelliklerinin bilinerek bireye yönelik bir yaklaşımla daha yetkin bir birey ve öğrenciye model olabilecek niteliklere sahip öğretmenler yetiştirmeyi de mümkün hâle getirecektir. Bu nedenle, öğretmen adaylarının psikolojik özelliklerinin tespit edilip profillerinin çıkarılması, öğretim elemanlarının daha etkin eğitim verebilmeleri için veri sağlayacaktır (Brown, Chance ve ark., 1995).

Bu araştırmanın temel amacı, eğitim fakültesi öğrencilerinin psikolojik özelliklerini belirlemektir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin, öğretmen yetiştiren ve istihdam eden kişi ve kuruluşlara yararlar sağlayacağı umulmaktadır.

YÖNTEM

Model, Evren, Örneklem ve Bilgi Toplama Aracı

Araştırma tarama modelindedir. Bu modelde geçmişte ve halen var olan bir durumu olduğu gibi tespit etmek söz konusudur (Karasar, 1984: 80). Bu çalışmada, halen var olan bir durum; öğretmenlik mesleğine yönelen eğitim fakültesi öğrencilerinin psikolojik özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini Samsun'da eğitim öğretim hizmeti veren On Dokuz Mayıs Üniversitesi ve Canik Başarı Üniversitesi'nin eğitim fakülteleri öğrencileri oluşturmaktadır. Veri elde etmek ve araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmek üzere uygulanan ankete çoğunluğunu kızların oluşturduğu çalışmanın evrenindeki dağılıma paralel olarak 149 kız 41 erkek olmak üzere toplam 190 öğrenci katılmıştır. Veri toplama amacıyla öz belirleme (self-determinasyon) teorisinde bahsi geçen özerklik, yeterlik ve ilişki özelliklerinin kuramcı ve uzmanlarca yapılmış tanımlamalarındaki ifadelerden türetilen dolayısıyla özellikleri doğrudan ölçmeye yarayan bir ölçek geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Anketin geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanması amacıyla bu konuda uzmanlaşmış öğretim elemanlarının görüşlerinden faydalanılmış ve anket bir gruba ön çalışma olarak uygulanmış ve gerekli düzenlemeler yapılarak son şekli verilmiştir.

Verilerin girdileri kontrol edilmiş, frekans ve yüzde çıktıları sağlanmıştır. Her bir soruya ait dağılımlar tablolara işlenmiştir. Tablolar halinde sunulan verilerin değerlendirme ve yorumları yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın genel amacı çerçevesinde incelenen problemin çözümü için toplanan verilerin istatistiksel çözümlenmeleri, elde edilen bulgular ve bunların yorumuna yer verilmiştir. Bulgular öğretmen adaylarının psikolojik özelliklerini içermektedir. Söz konusu incelemede, öğrencilerin özerklik, ilişki ve yeterlik psikolojik özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan anket sorularına yer verilmiştir. Anket maddelerine deneklerin verdikleri cevaplar ve dağılımları aşağıda sunulmuştur.

Öğrencilerin ilişki özelliğini ölçen maddelere verdikleri cevapların dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Öğrencilerin ilişki özelliğini ölçen maddelere verdikleri cevapların dağılımı

İlişki Psikolojik Özellikleri	KIZ			ERKEK			GENEL		
	E	K	H	E	K	H	E	K	H
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Aidiyet duygusu hissettiğim sosyal bir çevrem vardır.	80	18	2	71	22	7	78	19	3
Arkadaşlarım ve yakın çevrem tarafından sevilirim.	90	10	-	83	17	-	88	12	-
Sık sık aranan, yokluğunda yeri belli olan birisiyim.	64	35	1	51	39	10	61	36	3
Başkalarını önemserim, saygı ve güven duyarım.	84	15	1	83	15	2	84	15	1
Çevrem tarafından önemsenirim saygı ve güven duyulan birisiyim.	84	16	-	71	29	-	81	19	-

E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır

Turkish Studies

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, ilişki psikolojik özelliğinin tatmin düzeyini ölçmeye çalışan beş soru sorulmuştur. 2. Maddedeki *arkadaşlarım ve yakın çevrem tarafından sevilirim* (%90 evet) ve *çevrem tarafından önemsenirim, saygı ve güven duyulan birisiyim* (%84 evet) sorularına verdikleri cevaplar göz önüne alınarak en düşük evet yüzdesi alan 3. soru (*sık sık aranan, yokluğunda yeri belli olan birisiyim*, %64) hariç tutulacak olursa, kız öğrencilerin ilişki psikolojik ihtiyaçlarının %80 ve üzerinde tam anlamıyla karşılandığını söyleyebiliriz. Kısmen cevabını da dâhil edecek olursak tatmin %98'lere çıkmaktadır ve oldukça yüksek bir orandır. Erkeklerde de durum iyi olmakla beraber oranın biraz düştüğü görülmektedir. Doğrudan evet oranı %71 ve üzeridir ve kısmen cevabı da dâhil edilirse oran %90 'a çıkmaktadır. Geneli değerlendirdiğimiz de doğrudan evet cevabı %78 ve üzeri, kısmen cevabı dâhil edilecek olursa oran %97'yi bulmaktadır. Sonuç olarak öğrencilerin ilişki ihtiyaçlarının yüksek oranda tatmin olduğunu söyleyebiliriz.

Öğrencilerin yeterlik özelliğini ölçen maddelere verdikleri cevapların dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Öğrencilerin yeterlik özelliğini ölçen maddelere verdikleri cevapların dağılımı

Yeterlik Psikolojik Özellikleri	KIZ			ERKEK			GENEL		
	E	K	H	E	K	H	E	K	H
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Çevremlerle uyumluym.	76	24	-	66	34	-	74	26	-
Çevremi etkilerim.	38	58	4	41	54	5	38	58	4
Aile ve arkadaşlarımla problemim olduğunda kendim çözebiliyorum.	58	40	2	80	20	-	63	35	2
Kendi yetenek ve çalışmalarımı amaçlarıma ulaşabileceğimi düşünüyorum.	66	31	3	73	25	2	67	30	3
Hayatta başarılı olacağıma inanıyorum.	86	13	1	78	22	-	79	20	1

E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır

Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere, yeterlik psikolojik özelliğinin tatmin düzeyini ölçmeye çalışan beş soru sorulmuştur. 1. Maddedeki *çevremlerle uyumluym* (% 76 evet) sorusuna verdikleri cevap göz önüne alınarak en düşük evet yüzdesi olan 2. soru (*Çevremi etkilerim* %38 evet) hariç tutulacak olursa kız öğrencilerin yeterlik psikolojik ihtiyaçlarının %58 ve üzerinde tam anlamıyla karşılandığını söyleyebiliriz. Kısmen cevabını da dâhil edecek olursak tatmin %96'lara çıkmaktadır ve oldukça yüksek bir orandır. Erkeklerde durumun kızlardan biraz daha iyi olduğu görülmektedir. Doğrudan evet oranı %66 ve üzeridir, kısmen cevabı da dâhil edilirse oran %95 ve üzeridir. Geneli değerlendirdiğimiz de doğrudan evet cevabı %63 ve üzeri, kısmen cevabı dâhil edilecek olursa oran %96'yı bulmaktadır. Sonuç olarak öğrencilerin yeterlik ihtiyaçlarının da oldukça iyi bir oranda tatmin olduğunu söyleyebiliriz.

Öğrencilerin özerklik özelliğini ölçen maddelere verdikleri cevapların dağılımı Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3: Öğrencilerin özerklik özelliğini ölçen maddelere verdikleri cevapların dağılımı

Özerklik Psikolojik Özellikleri	KIZ			ERKEK			GENEL		
	E	K	H	E	K	H	E	K	H
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kendimi yeterince ifade edebiliyorum.	51	41	8	56	37	7	52	40	8
Hareket ve davranışlarıma	70	30	-	73	27	-	71	29	-

Turkish Studies

kendim karar veriyorum, seçimlerimi kendim yapıyorum.									
Yaşamımı kendim yönlendiriyorum.	54	45	1	61	32	7	55	43	2
Şahsımla ilgili olaylar kontrolüm altındadır.	70	30	-	78	22	-	72	28	-
Davranışlarımı onaylıyorum, sonuçlarını kabulleniyorum.	82	18	-	75	25	-	80	20	-

E: Evet, K: Kısmen, H: Hayır

Tablo 3 incelendiğinde, özerklik psikolojik özelliğinin tatmin düzeyini ölçmeye çalışan beş soru sorulduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin özerklik psikolojik ihtiyaçlarının %51 ve üzerinde tam anlamıyla karşılandığını söyleyebiliriz. Kısmen cevabını da dâhil edecek olursak tatmin %92 ve üzeri olarak görülmektedir ve bu da oldukça yüksek bir orandır. Yine erkeklerde durumun kızlardan biraz daha iyi olduğu görülmektedir. Doğrudan evet oranı %56 ve üzeridir, kısmen cevabı da dâhil edilirse oran %93 ve üzeridir. Geneli ele aldığımızda doğrudan evet cevabı %52 ve üzeri, kısmen cevabı dâhil edilecek olursa oran %92 ve üzeridir. Sonuç olarak öğrencilerin yeterli ihtiyaçlarının da iyi bir oranda tatmin olduğunu söyleyebiliriz.

Öğrencilerin ‘Psikolojik danışma ihtiyacı duyduğunuzda kime açılmayı / başvurmayı tercih edersiniz?’ sorusuna verdikleri cevapların dağılımı tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin ‘Psikolojik danışma ihtiyacı duyduğunuzda kime açılmayı / başvurmayı tercih edersiniz?’ sorusuna verdikleri cevapların dağılımı

	KIZ %	ERKEK %	GENEL %
Aile	35	22	32
Arkadaşlar	40	34	38
Rehber öğretmen, psikolojik danışman	21	22	22
Hiç kimse	4	22	8

Tablo 4’de görüldüğü gibi kızlar danışma veya açılma ihtiyacı duyduklarında %40 ile önce arkadaşlarını daha sonra %35 ile aileyi %21 ile rehber öğretmen veya psikolojik danışmanı tercih etmekte. Kimseye başvurmayanların oranı ise %4 olarak görülmektedir. Erkeklerde de %34 ile arkadaşlar ilk sırayı almakta. Diğer alternatifler %22 şeklinde eşit oranda dağılmış durumda. Burada %22 oranında hiç kimseye başvurmam cevabı yüksek bir oran olarak göze çarpmaktadır. Genele bakacak olursak arkadaşların %38 ile ilk sırayı ailenin %32 ile ikinci sırayı aldığını görüyoruz. Rehber öğretmen veya psikolojik danışmana başvurma %22, hiç kimse cevabı ise %8 olarak ölçülmüş durumda.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yurt içi ve dışında öğretmen adaylarının psikolojik özelliklerini araştıran ve konuyu farklı yönlerden ele alan araştırmalara rastlanmaktadır. Çankaya (2009), Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada bireylerin aile ve arkadaş çevresinden aldıkları özerklik desteğinin, onların temel psikolojik ihtiyaçlarının doyumunu etkilediği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun da öznel iyi olmayı olumlu etkilediğini bulmuştur. Çelikkaleli ve Gündoğdu (2005), Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde yaptıkları ve *‘eğitim fakültesinde okumakta olan öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının araştırıldığı’* çalışmalarında öğrencilerin özerklik ve ilişki psikolojik ihtiyaçlarının cinsiyete, özerklik psikolojik ihtiyacının programlara ve annenin eğitim düzeyine göre değiştiğini, psikolojik ihtiyaçların sınıf, yaş, babanın eğitim düzeyi ve yaşadığı yere göre değişmediğini bulmuşlardır. Evelein, Korthagen ve Brekelmans (2008), Utrecht Üniversitesi’nde ilk defa derse girecek öğretmen adayları üzerinde yaptıkları *‘Öğretmen adaylarının ilk ders anlatma deneyimleri esnasında psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması’* adlı

Turkish Studies

çalışmalarında adayların öz değerlendirme (self-determinasyon) teorisinde bahsedilen yeterlik, ilişki ve özerklik psikolojik özellikleri bakımından maksimum puanın yarısından fazla puan almalarına rağmen tecrübeli öğretmenlere nazaran oldukça düşük seviyede olduklarını gözlemlemiştir.

Bu araştırma da hem devlet hem de vakıf üniversitesi çalışmaya dâhil edilmiştir ve çalışma iki üniversitenin eğitim fakültesi öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Psikolojik özellikleri doğrudan tespit edebilmek için öz belirleme (self-determinasyon) teorisinde bahsi geçen özerklik, yeterlik ve ilişki özelliklerinin kuramcı ve uzmanlarca yapılmış tanımlarındaki ifadelerden türetilen bir ölçek geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Çalışmamızda ortaya çıkan sonuca göre eğitim fakültesi öğrencilerinin (öğretmen adaylarının) psikolojik özellikleri hakkında şu bulgulara ulaşılmıştır:

1. Öğrencilerin ilişki psikolojik ihtiyaçları yüksek oranda (%78) tatmin olmaktadır. Kısmen cevabı dâhil edilirse oran %97 ye çıkmaktadır. İlişki psikolojik ihtiyacının karşılanmasında kızların tatmin durumu erkeklere oranla daha yüksektir.

2. Yeterlik ihtiyacı yönüyle öğrencilerin tatmin düzeyi %63 ve üzeri, kısmen cevabı dâhil edilecek olursa oran %96'dır. Buna göre öğrencilerin yeterlik ihtiyaçlarının da oldukça iyi bir oranda tatmin olduğunu söyleyebiliriz. Yeterlik ihtiyacının tatmininde erkeklerin oranı kızlara göre daha yüksektir. Burada öğrencilerin *Kendi yetenek ve çalışmalarımı amaçlarıma ulaşabileceğimi düşünüyorum* sorusuna %66 evet demeleri iyi bir oran olarak göze çarpmaktadır. Daha önce Demirel'in (1995) yaptığı benzer bir çalışmada öğrencilerden hayatta başarılı olmayı kişinin kendine (*tahsil ve geçerli bir beceriye sahip olmaya*) bağlayanların oranı %54.07 olarak ölçülmüştür.

3. Özerklik ihtiyacı ele alındığında öğrencilerin tatmin düzeyi %52 ve üzeri, kısmen cevabı dâhil edildiğinde oran %92 ve üzeridir. Özerklik ihtiyacının tatmin düzeyinin erkeklerde kızlara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir ama aradaki fark beklendiği kadar yüksek değildir.

4. Öğrenciler psikolojik yönden danışma ve açılma ihtiyacı duydukları zaman %38 ile ilk sırada arkadaşlarını daha sonra %32 ile ailelerini tercih etmekte. Rehber öğretmen veya psikolojik danışmanı tercih edenlerin oranı %22'dir. Demirel'in (1995) yukarıda adı geçen çalışmasında ise benzer bir soruya cevap olarak *uzmanlardan yardım isteyenler* 'in oranı çok düşük (%1.30) bulunmuştur. Bu da zamanla öğrencilerin yavaş yavaş da olsa aile ve arkadaş yerine uzman kişileri tercih etmeye başladıklarını göstermektedir.

Bu sonuçların ışığında eğitim fakültesi yönetici ve öğretim elemanlarına öğrencilerin ilişki, yeterlik ve özerklik ihtiyaçlarının kısmen karşılanma oranının azaltılıp tamamen karşılanma oranının artırılması amacıyla çalışma yapmaları; öğrencileri başarının kendi yetenek ve çalışmalarına bağlı olduğu, ihtiyaç halinde öncelikle uzmanlara açılmaları gerektiği konusunda eğitmeleri ve bu amaçla fakültelerindeki rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerini yaygınlaştırmaları tavsiye edilebilir. Psikolojik ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamakta olan öğrencilerin şimdiki oranı da düşük olmamakla beraber öğretmen olacak ve kendisine yüzlerce öğrenci emanet edilecek adaylardan bir tanesinin bile ihmal edilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Yahya (1978). *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri (1848-1940)*, Ankara.
- BAUMEİSTER, R. ve LEARY, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachment as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1992). *Eğitim Sosyolojisi Kavramlar-Teoriler-Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları*, (Genişletilmiş V. Baskı), Filiz Kitabevi, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1989). *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- BROWN, W. E.; CHANCE, L. ve PAYNE, T. (1995). Male and Female Teacher Education Students' Profiles on the Edward's Personal Preference Schedule. *Education*. Vol, 115, I.3, p. 475.
- ÇANKAYA, Z. C. (2009). Özerklik Desteği, Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu ve Öznel İyi Olma: Öz Belirleme Kuramı, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (31), 23-31
- ÇELİKKALELİ, Öner ve GÜNDOĞDU, Mehmet (2005). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6 Sayı:9 (43-53)
- DECİ, E. L. ve RYAN, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
- DEMİREL, O. N. (1995). Öğretmenlik Mesleğine Yönelen Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik, Psikolojik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Araştırma, *Doktora Tezi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
- EVELEİN, Frits; KORTHAGEN, Fred ve BREKELMANS, Micke (2008). Fulfilment of the basic psychological needs of student teachers during their first teaching experiences, *Teaching and Teacher Education* 24, 1137-1148, Elsevier Ltd.
- ERGÜN, Mustafa (1992). *Eğitim ve Toplum (Eğitim Sosyolojisine Giriş)*, Ocak Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- ERKAL, Mustafa E. (1987). *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ERKAL, Mustafa E. (1991). *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, İstanbul, s.89-90
- KARAGÖZOĞLU, Galib (1987). "Yükseköğretime Geçişte Öğretmenlik Mesleğine Yönelme", *Gazi Üniversitesi Sempozyumu*, Ankara.
- KARAHAN, T. F. ve SARDOĞAN, M. E. (2011). Eğitim Psikolojisi-Kişilik Gelişimi, Pegem Akademi, Ankara
- KARASAR, Niyazi (1984). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara.
- KAVÇAR, Cahit (1987). "Yüksek Öğretmen Okulunun Öğretmen Yetiştirmedeki Yeri", *G.Ü. Sempozyumu*, Ankara.
- KEPÇEOĞLU, M. (2001). Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- KOÇER, Hasan Ali (1975). "Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Problemi", *A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 1-4.

- KUZGUN, Y. (2000). *Meslek Danışmanlığı-Kuramlar Uygulamalar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KWIATKOWSKA, H. (1988).. *Nowa orientacja w kształceniu nauczycieli*, Warszawa.
- MASLOW, A. H. (1970). *Motivation and Personality*, Parper and Row Publishers, 153-174, New York.
- MEB (1970). *İmkân ve Fırsat Eşitliği Bakımından Türk Milli Eğitiminde Gelişmeler*, s.1, Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- MİZEREK, H. (1999). *Dyskursy współczesnej edukacji nauczycielskiej. Między tradycjonalizmem a ponowoczesnością*, Olsztyn .
- ÖZAKPINAR, Yılmaz (1987). "Millî Eğitimin Gayesi ve Öğretmenlik Şahsiyeti", *Gazi Üniversitesi Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarının Dünyü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu*, Ankara.
- ÖZCAN, A. Osman (1985). *Ülkemiz İçin İsaletli Olacak Bir Mesleğe Yönelme*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayın No: 3251, İstanbul.
- ROGERS, C. R., (1961). *On Becoming a Person*, Houghton Mifflin Co., Boston.
- RYAN, R. M. (1995). *Psychological needs and the facilitation of integrative processes*, *Journal of Personality*, 63(3).
- RYAN, R. M., ve DECI, E. L. (2002). *Overview of self-determination theory: An organismic dialectical perspective*. In E. L. Deci, & R. M. Ryan (Eds.), *Handbook of selfdetermination research* (pp. 3–33). Rochester: The University of Rochester Press.
- TEKIŞIK, H. Hüsnü (1987). "Türkiye'de Öğretmenlik Mesleği ve Sorunları", *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:2.
- TURHAN, Mümtaz (1964). *Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri*, İstanbul.